

УДК 329.1/6

О. В. Кокорев
кандидат філософських наук,
докторант кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

МІЖПАРТІЙНЕ ПРОТИСТОЯННЯ ЄВРОАТЛАНТИЧНІЙ ОРІЄНТАЦІЇ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ

Постановка проблеми. Аналіз зовнішньополітичних програм основних політичних партій країн Балтії показує, що, незважаючи на кризу, жодна з них не ставить під сумнів євроатлантичний вибір у зовнішній політиці своєї країни, роль Європейського Союзу (далі – ЄС) і НАТО в політиці безпеки, тим самим зберігаючи стратегічний консенсус із питань зовнішньополітичної орієнтації. Саме цим обґрунтована актуальність обраного напрямку дослідження, підтверджуючи незворотність зазначеного курсу для країн колишнього СРСР.

Метою статті є виявлення можливостей політичних партій у формуванні нової урядової коаліції в країнах Балтії. Відповідно, завдання публікації – проаналізувати теоретичні підходи до зовнішньополітичного питання євроатлантичної орієнтації, оцінити зміцнення економічних відносин із країнами ЄС.

Аналіз останніх досліджень. Особливості формування й функціонування політичних партій країн Балтії визначені в працях Ю. Віноградова, М. Стальнухіна, В. Смірнова, В. Сутиріна, Р. Симоняна, І. Розенфельда та інших авторів. У ході розробки теми були використані розвідки відомих латвійських соціологів М. Цепурітіса та Р. Гулбіса. Значну увагу цим країнам у контексті серйозних економічних труднощів унаслідок глобальної економічної рецесії приділяє британський політолог А. Лівен, чиї праці складають підґрунтя для вивчення зазначеного питання та його ретельного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо ставлення основних партій зазначеного регіону до питань зовнішньополітичного курсу. Так, «Партія реформ Естонії» та партія «Союз Вітчизни і Res Publica», що перебувають при владі, у зовнішньополітичних питаннях повністю дотримуються євроатлантичної орієнтації. Рішення національного й мовного питань вони бачать на шляху активної асиміляції меншин.

Соціал-демократична партія (до 2004 р. – «Народна партія «Умеренные») також пропонує євроатлантичну повістку в зовнішній політиці, проте більш м'який порівняно з урядовим варіант політики асиміляції російськомовних громадян в естонське суспільство (однак не інтеграції двох мовних громад!), подолання соціальної відчуженості національних і мовних меншин, особливо в районах їх компактного проживання (наприклад, Гар'юмаа та Іда-Вірумаа) [3].

Відсутня в її програмі також ідеологізована антиросійська спрямованість, хоча поліпшення відносин із Росією пов'язується зі станом прав людини й демократичних свобод у ній. Крім того, у 2012 р. до її складу увійшла Російська партія Естонії. Однак у російськомовному суспільно-політичному дискурсі Естонії ця партія вважається «партією-пасткою» для лівого та російськомовного електорату, оскільки

оцінюється, незважаючи на свою назву, як правоцентристська, яка впродовж двох десятиліть відтягувала лівоцентристський і російськомовний електорат у соціал-демократичної (не за назвою, а за змістом програмних установок) Центристської партії Е. Савісаара [1, с. 15–21]. У 1992–1994 рр., 1994–1995 рр., 1999–2001 рр. та в 2007–2009 рр. представники Соціал-демократичної партії входили до складу правоцентристських урядів. Проте в сучасних умовах соціал-демократи розглядаються як природний і єдино можливий союзник центристів для формування нової урядової коаліції [4].

У зовнішній політиці центристи, не ставлячи під сумнів її євроатлантичну основу (у тому числі збереження витрат на оборону в розмірі 2% ВВП), пропонують приділяти більше уваги новим напрямкам, таким як посилення контактів із Китаєм, Індією та Бразилією, розширення співпраці з Північними й Балтійськими країнами тощо.

З непарламентських можна виділити також Партію зелених Естонії, яка сьогодні, проте, не має (та й у роки перебування в Парламенті не мала) великого впливу на зовнішньополітичний процес (за винятком обговорення теми будівництва «Північного потоку»). В основі її зовнішньополітичної програми лежить екологічний складник. Так, членство в ЄС і НАТО характеризується як фундамент зовнішньої політики Естонії, водночас зазначається, що вона, розуміючи як джерело багатьох проблем глобальну мілітаризацію, не бажає, щоб витрати на оборону перевищували 2% ВВП. У програмі партії заявлена необхідність інтенсифікації співпраці в екологічній сфері в регіоні Балтійського моря, посилення екологічного складника в енергетичній політиці Естонії, екологізації порядку діяльності Естонії як члена ООН, ОЕСР, а також навіть максимально можливої присутності в проектах співробітництва в Арктиці й Антарктиці (у тому числі початку державного фінансування проекту «Естонська експедиція в Антарктику») [5].

Якщо на початку та в середині 2000-х рр. зовнішньополітична проблематика була на перших позиціях суспільної уваги в країнах Балтії, то після вступу в ЄС і НАТО, а потім і в умовах економічної кризи для пересічних громадян вона відійшла на другий план. Згідно з даними проведених Європейською комісією опитувань «Eurobarometer», жителі Латвії, Литви та Естонії в 2008–2016 рр. бачать основні проблеми й загрози для своїх держав у соціально-економічній сфері: безробіття, зростання цін, інфляція, загальна економічна ситуація.

Загалом населення прибалтійських країн не ставить під сумнів правильність європейського вибору, зробленого в 2004 р., коли на референдумах із приводу вступу до ЄС у Латвії «за» проголосували 66,9%

громадян (явка – 72,5%), у Литві – 91,1% (явка – 63,4%), в Естонії – 66,8% (явка – 66%) [6]. Водночас жителі країн Балтії гостро відчувають демократичний дефіцит у масштабах ЄС. Так, лише 25% жителів Латвії, 25% громадян Литви та 22% мешканців Естонії «швидше згодні» з думкою про те, що їхній голос враховується в ЄС (у середньому в ЄС – 33%). Для порівняння: 32% латвійців, 16% литовців і 53% естонців «швидше згодні» з думкою, що їхній голос враховується у власних державах (у ЄС – 52%) [11].

Тому не дивно, що явка на виборах до Європарламенту нерідко помітно нижча за середні показники в ЄС. Так, у 2004 р. вона склала в Естонії 26,83%, у Латвії – 41,34%, у Литві – 48,38% (за середньої для ЄС 25–45,6%). У 2009 р. вона була 43,9% в Естонії, 52,57% в Латвії та лише 20,54% в Литві (у ЄС 27–43,24%). У 2014 р. ця явка в Латвії склала 30,24%, у Литві – 47,35%, в Естонії – 36,52%. Високі показники латвійської явки в 2009 р. та литовської в 2004 р. і 2014 р. пояснюються тим, що на ці ж дні були призначені, відповідно, вибори до органів муніципального управління в Латвії та вибори президента в Литві.

Цікаво, що приєднання Естонії до Єврозони в 2011 р., як і прийняття латвійським урядом відповідної програми в 2012 р., пройшло в умовах відсутності суспільної підтримки цього кроку. Так, проведене в жовтні 2010 р. в Естонії опитування показало, що лише 34% респондентів висловились «за» цей крок (53% – проти), а в грудні на аналогічне запитання позитивну відповідь дали лише 25% опитаних [7]. У Латвії вже з початком кризи кількість супротивників введення євро перевищила кількість прихильників. Якщо в травні 2009 р. перших було 55% [9], то в травні 2013 р. – 62% [8]. Схожа ситуація в Литві: ще в 2011 р. проти введення євро висловлювались лише 49% опитаних [16], тоді як дані квітня 2013 р. показали, що кількість супротивників зросла до 58% [15]. Крім того, цікавим є факт, що в Латвії та в Литві як один з основних негативних наслідків запровадження євро жителі називають «втрату національної ідентичності».

Незважаючи на явний євроскептицизм, жителі прибалтійських держав загалом задоволені приєднанням до ЄС і вважають, що внаслідок цього кроку їх життя змінилось. Проте досить показово, що в умовах кризи за значного зростання потоку трудової міграції жителів Латвії, Литви й Естонії в Західну Європу основні досягнення ЄС оцінюються в цих країнах явно з позиції практичної, матеріальної користі для себе та своїх сімей. Адже саме жителі країн Балтії вважають основним досягненням ЄС свободу пересування людей, товарів і послуг, віддаючи третє місце серед досягнень можливості участі в програмах студентських обмінів.

З трьох прибалтійських країн найбільш значущою залишається зовнішньополітична проблематика в громадському дискурсі Литви як держави з найбільш чітко сформульованою на концептуальному рівні стратегією зовнішньої політики та традиційними регіональними геополітичними амбіціями. Крім того, з усіх державних установ Міністерство закордонних справ Литви впродовж останніх років перебуває в числі державних установ, які користуються найбільшою

довірою громадян [17]. Загалом зовнішню політику країни оцінюють позитивно й нейтрально близько 60% литовців.

Незважаючи на офіційно декларовану євроатлантичну спрямованість зовнішньої політики, жителі Литви демонструють більшу прагматичність в оцінці зовнішньополітичного курсу. Так, дані опитування, проведеного в січні 2015 р., показали, що американський вектор зовнішньої політики знаходиться лише на 4 місці. Водночас 25% респондентів заявили, що «першочерговою метою зовнішньої політики Литви має стати поліпшення відносин зі Скандинавією», 20% – про «зміцнення єдності з прибалтійськими країнами» [13].

Зрештою, криза помітно деідеологізувала мислення литовців. Тому для правоконсервативної еліти неприємним відкриттям стали результати проведеного в листопаді 2015 р. опитування, у ході якого з'ясувалось, що 70,4% респондентів віддали б перевагу економічному добробуту перед незалежністю країни. Однак, на думку Н. Мачюліса, старшого економіста «Swedbank», можливо, люди «неправильно зрозуміли питання», визначивши поняття «незалежність» відповідно до критеріїв економічної, а не політичної свободи [12].

Що стосується Латвії, то вона в сучасних умовах є ідеальним прикладом держави, у якій дві національні групи населення існують відособлено одна від одної, коли «як титульна частина населення, так і російська діаспора живуть кожна у власному світі або, образно кажучи, на окремих островах, що омиваються окремими інформаційними потоками» [2, с. 479]. Відповідно, представники обох (латвійської й російськомовної) мовних громад прямо протилежно оцінюють не лише внутрішню, а й зовнішню політику, що проводиться урядом.

Виконане латвійськими соціологами М. Цепуритисом і Р. Гулбісом дослідження «Зовнішньополітичні міфи в Латвії: Європейський Союз і Росія» підтвердило реальність цієї тези. Воно викликало значний резонанс у суспільстві, а автори були звинувачені в непрофесіоналізмі, алармізмі та навіть «замовному» (з боку Москви) характері. Практично всі поставлені питання отримували різну оцінку з боку «жителів, для яких основною мовою домашнього спілкування є латвійська» та «жителів, для яких основною мовою домашнього спілкування є російська», тим самим підтверджуючи тезу про існування в Латвії двох громад із різними оцінками як історичного минулого, так і сучасних політичних реалій.

Ми не вважаємо цей факт безсумнівним, проте наводимо його для порівняння інформаційних джерел зазначеного регіону та спроби впливу на свідомість населення «з двох сторін». Власне, ця позиція не нова й чітко спостерігається в більшості країн, які трансформуються, у тому числі в Україні.

Якщо різні аспекти членства в ЄС жителями прибалтійських держав обговорюються, хоча не ставиться під сумнів вірність вибору, то щодо підтримки членства в НАТО спостерігається незмінний характер. Опитування жителів регіону показують, що в 2008–2016 рр. суспільна підтримка членства в цій організації та впевненість у тому, що Північноатлан-

тичний альянс забезпечує безпеку й незалежність їхніх країн, коливається на рівні 55–75% (найбільша в Естонії). Водночас в умовах економічної кризи й необхідності скорочення державних витрат у прибалтійських товариствах уже в 2008–2014 рр. сформувався негативне ставлення (більше 50% респондентів «проти») до участі контингентів їхніх країн у складі Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані. Згідно з даними 2016 р. 60,1% литовців [18], 72% латвійців [14] і 55% естонців [10] виступали проти цього. Проте навряд чи протягом кризових років суспільні настрої могли вплинути на реальні зовнішньополітичні кроки із цього питання. Адже демонстрація солідарності зі світовим співтовариством (і насамперед із США) у боротьбі з тероризмом є символічно важливим для країн Балтії як «отримувачів послуг» із боку НАТО.

Висновки. Таким чином, в умовах економічної кризи загострилися міжпартійні суперечності та ослабла громадська підтримка проведеного в країнах Балтії внутрішньо- й зовнішньополітичного курсів. Найбільш значущим питанням у сфері зовнішньої політики, за яким виникли розбіжності між основними політичними партіями, стала природна необхідність відмови від колишньої односторонньої євроатлантичної зовнішньополітичної й зовнішньоекономічної орієнтації на користь більш збалансованого підходу до відносин зі східними сусідами. При цьому якщо в Литві про наявність партійного консенсусу можна говорити з певною часткою умовності, то в Латвії та Естонії зовнішньополітична стратегія, яка ускладнена невирішеністю внутрішньополітичних національних і мовних проблем, є предметом зіткнення позицій правлячої правоконсервативної коаліції й соціал-демократичної опозиції.

Література

1. Розенфельд И. Эстония до и после «бронзовой ночи» / И. Розенфельд. – Тарту : Крипта, 2009. – 576 с.
2. Симонян Р. Два информационных пространства / Р. Симонян, Т. Кочегарова // Страны Балтии и Россия: общества и государства / отв. ред.-сост. Д. Фурман, Э. Задорожнюк. – М. : Референдум, 2002. – С. 470–490.
3. Почему государство не замечает русских? // Официальный сайт Социал-демократической партии Эстонии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sotsdem.ee/ru/pochemu-gosudarstvo-ne-zamechaet-russkih/>.
4. Розенфельд И. Точка зрения: какие политические силы должно поддержать русское и русскоязычное население Эстонии / И. Розенфельд // Портал русской общины Эстонии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://baltija.eu/news/read/31469>.
5. III Программа Центристской партии Эстонии : принята на 11 съезде Центристской партии Эстонии 21 августа 2005 г. в Раквере // Официальный сайт Центристской партии Эстонии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.keskerakond.ee/rus/erakond/programm>.
6. 2003 Referenda Results (RS21624) / Foreign Affairs, Defense, and Trade Division. – United States Congressional Research Service (September 26, 2003. Wikileaks release: February 2, 2009). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://wikileaks.org/wiki/CRS:_European_Union_Candidate_Countries:_2003_Referenda_Results,_September_26,_2003.
7. Estonians never wanted the euro [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://euobserver.com/opinion/31595>.
8. EU commission says Yes to Latvia euro entry [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://euobserver.com/economic/120386>.
9. Introduction of the Euro in the New Member States. Flash Eurobarometer 270. Summary // The Gallup Organisation. – 2009. – May. – P. 12. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ec.europa.eu/public_opinion/topics/euro_en.htm.
10. Saar P. Public Opinion and National Defence. Ordered by Ministry of Defence of Estonia / P. Saar [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.kaitseministeerium.ee/files/kmin/nodes/13474_Public_Opinion_and_National_Defence_2013_March.pdf.
11. Special Eurobarometer 379. Future of Europe. Report // TNS Opinion & Social. – 2012. – April. – P. 23–25. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_379_en.pdf.
12. Apklausa: 70 procentų gyventojų mieliau rinkūsi ekonominę gerovę, o ne Lietuvos nepriklausomybę (литовською мовою) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://spinter.lt/site/lt/vidinis/menutop/9/home/publish/MzM1Ozk7OzA>.
13. Apklausa: Lietuva užsienio politikoje pirmiausia turi gerinti santykius su Rusija (литовською мовою) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/apklausa-lietuva-uzsienio-politikoje-pirmiausia-turi-gerinti-santykius-surusija.d?id=54536169>.
14. Aptauija: pret misijas turpināšanu Afganistānā iebilst vairums Latvijas iedzīvotāju (латвійською мовою) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/96410/aptauja-pret-misijas-turpinasanu-afganistana-iebilst-vairums-latvijas-iedzivotaju>.
15. Dar vienas iššūkis šiai valdžiai: Lietuvos gyventojai nenori euro (литовською мовою) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.veidas.lt/dar-vienas-issukis-siai-valdziai-lietuvas-gyventojai-nenori-euro>.
16. Lietuvoje padaugėjo euro įvedimui nepritariančių gyventojų (литовською мовою) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.15min.lt/naujiena/verslas/finansai/lietuvoje-padaugejo-euro-ivedimui-nepritarianciu-gyventoju-662-182099>.
17. Lietuvos valstybės atkūrimo 20-metis: diplomatinės tarnybos indėlis ir vaidmuo. Faktai ir skaičiai (литовською мовою) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://se.urm.lt/index.php?2768531236>.
18. Realių grėsmių Lietuvai nėra, o jei bus mus apgins NATO (литовською мовою) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://spinter.lt/site/lt/vidinis/menutop/9/home/publish/NDYxOzk7OzA>.

Анотація

Кокорев О. В. Міжпартійне протистояння євроатлантичної орієнтації в країнах Балтії. – Стаття.

У статті проводиться аналіз особливостей політичних партій і їхніх можливостей із формування нової урядової коаліції. Проаналізовано зовнішньополітичне питання євроатлантичної орієнтації. Виявлено відмінності в оцінках зовнішньополітичного курсу.

Ключові слова: коаліція, партія, Європейський Союз, НАТО, сучасний політичний процес, європейська інтеграція, Литва, Латвія, Естонія.

Аннотация

Кокорев А. В. Межпартийное противостояние евроатлантической ориентации в странах Балтии. – Статья.

В статье проводится анализ особенностей политических партий и их возможностей по формированию новой правительственной коалиции. Проанализирован внешнеполитический вопрос евроатлантической ориентации. Выявлены различия в оценках внешнеполитического курса.

Ключевые слова: коалиция, партия, Европейский Союз, НАТО, современный политический процесс, европейская интеграция, Литва, Латвия, Эстония.

Summary

Kokorev O. V. Interparty opposition for Euro-Atlantic integration in the Baltic States. – Article.

The article analyzes the features of the political parties and the possibility of forming a new coalition government. It analyzes the foreign policy issue of Euro-Atlantic orientation. The differences in the estimates of foreign policy.

Key words: coalition, party, European Union, NATO, modern political process of European integration, Lithuania, Latvia, Estonia.